

3. **Babich B.** Jaspers, Heidegger, and Arendt On Politics, Science, and Communication [Електронний ресурс] / Babette Babich // Existenz – 2003. – Vol.4(№1). – Режим доступу до журн.: <http://www.bu.edu/paideia/existenz/volumes/Vol.4-1Babich.html>
4. **Набоков В.** Лекции по зарубежной литературе / Владимир Набоков; [пер. с англ. С. Антонов, И. Берштейн, Г. Дашевский и др.]. – СПб.: «Азбука-классика», 2010. – 512 с.
5. **Женетт Ж.** Повествовательный дискурс / Жерар Женетт // Женетт Ж. Фигуры: в 2 т.: т. 2. – М.: Изд-во им. Сабашниковых, 1998. С. 60-280.
6. **Рикер П.** Повествовательная идентичность [Електронний ресурс] / Поль Рикер. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Rik/pov_ident.php
7. **Рикер П.** Время и рассказ: в 2 т.: т. 2: Конфигурация в вымышленном рассказе / Поль Рикер; [пер. с фр. Т. В. Славко] – СПб., М.: Университетская книга, 2000. – 224 с.
8. **Courtney C.** Reading Ciphers With Jaspers and Ricoeur [Електронний ресурс] / Charles Courtney // Existenz – 2006. – Vol.1(№1-2). – Режим доступу до журн.: <http://www.bu.edu/paideia/existenz/volumes/Vol.1Courtney.html>
9. **Сартр Ж.-П.** Трансцендентность Эго. набросок феноменологического описания / Жан-Поль Сартр // Логос. – М.: Гносис, 2003. - №2 (37). – С. 86-121.
10. **Грицанов, А. А.** Арентт / А. А. Грицанов // Новейший философский словарь. Постмодернизм. – Мн.: Современный литератор, 2007. – С. 10-12.

УДК 32.116.

Я. Р. Чайковський

**ПРОБЛЕМА ВІДЧУЖЕННЯ ЛЮДИНИ В ГУМАНІТАРНИХ НАУКАХ.
З ПИТАНЬ СТАНУ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Вивчення стану дослідження проблеми відчуження людини у філософських, політологічних, психологічних, соціологічних дослідженнях з древності до сьогоднішніх днів. Зроблено висновок, що не зважаючи на широкі і різноаспектні дослідження проблеми відчуження людини, до сьогодні не сформована автономна теорія відчуження людини.

Ключові слова: Відчуження людини, суб'єктивне відчуження, об'єктивне відчуження

Изучение степени исследования проблемы отчуждения человека в философских, политических, психологических, социологических исследованиях с древности до наших дней. Сделаны выводы о том, что, несмотря на широкие и разноаспектные исследования проблемы отчуждения человека, до настоящего времени не сформулирована автономная теория отчуждения человека.

Ключевые слова: Отчуждение человека, объективное отчуждение, субъективное отчуждение

The article is devoted to the problem of man`s alienation of in philosophical, political, psychological, sociological researches from antiquity to our days. In the article a conclusion is done that, in spite of wide and researches of problem of man`s alienation , to the present tense the autonomous theory of alienation man`s is not formulated .

Keywords: Man`s Alienation, objective alienation, subjective alienation

© Я. Р. Чайковський, 2012

Актуальність проблеми. Дослідження відносин людина – людина, людина – суспільство, людина – держава, людина – політичні інститути, що складають основу політичного, – одна з найважливіших проблем у сучасній політології. Незважаючи на використання різноманітних методологічних підходів для аналізу цієї проблеми у сфері політичного, дослідники незмінно звертались до необхідності аналізу проблеми відчуження людини. Проблема відчуження людини залишається однією з центральних проблем у політичній думці ХХІ століття. Важливим і актуальним кроком на шляху її вирішення є вивчення та підсумування висновків багато вікових досліджень, проведених філософами, політологами, економістами, соціологами, теологами. Ґрунтовний аналіз проблеми дасть можливість сформулювати узагальнене і глибоке розуміння людини в політичному, дати відповіді на питання, що ставить перед нами сучасна політична практика, виявити місце проблеми відчуження людини в політиці й політології сучасності.

Вихідні передумови. До питання відчуження людини як явища звертались у Древній Греції, Середньовіччі, у Новий Час, проте як спеціальним предметом дослідження проблема відчуження людини стала лише в працях представників радянської школи філософії, зокрема І. Кального, А

Маграбян, Т. Озермана, Г. Батищева та інших. Їх вклад у розвиток проблеми відчуження людини є дуже важливим для сучасних дослідників, але радянські вчені не торкалися широкого кола питань відчуження, що актуальні сьогодні. Окремо слід відзначити вклад у вивчення проблеми польського філософа А. Шаффа. Для аналізу проблеми відчуження людини А. Шафф, як і радянські дослідники, використовував теорію К. Маркса, але, на відміну від них, йому вдалося узагальнити теоретичні підходи до проблеми відчуження, що розвивалися у західній науці. До сьогодні ні українська наука, що є спадкоємцем радянської науки, ні західні вчені не вирішили проблему відчуження людини у рамках політичної науки.

Завдання дослідження. Основне завдання дослідження є аналіз стану дослідження проблеми відчуження людини у філософській, соціологічній, економічній та політичній науці.

Предметом дослідження виступає історія формування і становлення відчуження людини як предмета наукового дослідження.

Об'єкт дослідження – наукові підходи, концепції і вчення, спрямовані на проблеми відчуження людини.

Проблема відчуження людини у своїх найрізноманітніших проявах як спосіб світосприйняття дійсності людиною, як відносини між людиною та її творіннями, як об'єктивні відносини між суб'єктом дії (людина) і об'єктом (інша людина чи предмети) її впливу завжди привертала увагу дослідників, виступаючи особливим об'єктом досліджень. Це складний комплекс проблем, що перманентно постають перед людиною в процесі її розвитку. Проблема відчуження людини торкається всіх ракурсів людського існування: мораль, етика, наука, історія, соціальна участь, політична діяльність; виступає наріжним каменем для вивчення онтологічного (перебування людини у світі, в його соціально-політичному вимірі), аксіологічного (наявні цінності та їх співвідношення з цінностями іншого, групи, суспільства й навіть самого себе), гносеологічного (способів пізнання людиною соціальної дійсності і самої себе), епістемологічного (істинність чи неістинність людського знання про соціально-політичний вимір свого існування) виміру політики.

Проблемою відчуження людини цікавилися як філософи (Ф. Гегель, Л. Фейєрбах, А. Камю, Ж.-П. Сартр, П. Бурд'є, М. Бердяєв, В. Соловйов, С. Булгаков та ін.), економісти (А. Сміт, Дж. Міль, К. Маркс та ін.), психологи (З. Фрейд, Е. Фромм, В. Франкл та ін.), соціологи (Е. Дюргейм, М. Вебер, Р. Арон, П. Сорокин та ін.), історики (М. Блок, Л. Февр, Ф. Бродель та ін.), антропологи (М. Мосс, К. Леві-Строс, К. Гірц та ін.), так і суто політологи (М. Сімен, П. Рейтон та ін.) й навіть теологи (П. Флоренський, Іван Павло II, автори матеріалів Соборів Католицької церкви).

Проблематику відчуження людини можна простежити ще у буддійській філософії Стародавньої Індії. Сутності божеств, відносинам людина – світ, людина – людина, «Я» – «Я» у буддійській філософії притаманні інтенції відчуження. Використовуючи поняття ілюзорності реального світу – Майя, «з якого виникають зумовлені форми свідомості та об'єктивного існування» [3], констатують специфічні виміри світу: суб'єктивний і об'єктивний, індивідуальний і всезагальний. Майя – це онтологічна дистанція і взаємозумовленість феноменального «Я» і феноменального світу, водночас їх концептуальна єдність і концептуальна відмінність. Концептуальна єдність проявляється у спільному походженні, спільних рисах і проявах себе, показує фактичну тотожність феноменального «Я» і феноменального світу. Майя неодмінно перебуває в тісному контакті з людиною, що вказує на її залежність від неї. Концептуальна відмінність дає можливість конституювати реальний світ, відмінний від «Я»: визнання Майя частиною реальної людини означало б відсутність реального світу, що завжди був би ілюзією «Я». До цієї роздвоєності «Я» і реального світу неодноразово будуть звертатися філософи, починаючи з Стародавньої Греції і до сьогоднішніх днів.

У Стародавньому Вавилоні при формуванні перших нормативних актів та їх увіковіченні засобами запису, а саме законів Хамураппі, з'являється юридичний аспект відчуження людини. Писаний закон, як відомо, є інституалізацією акту волі певного суб'єкта (спеціального органу чи окремої людини), що наділений відповідними правами. Відчуженого акту волі суб'єкта, інституалізованого в закон, повинен дотримуватися і його творець. До появи закону творцеві для реалізації своєї волі досить було здійснити один вольовий акт – прийняти рішення. Формування закону змусило здійснювати уже два вольові акти – передовсім змінити закон і лише тоді прийняти рішення відповідно до нього. Відносини між суб'єктом, наділеним правом вольового акту встановлювати закон як власну відчужену форму, і законом як відчуженою формою, що дістає власну онтологічну основу, незалежну від суб'єкта вольового акту, лежать в основі юридичного відчуження. Суб'єкт, наділений правом вольового акту, в свою чергу, став однією з найосновніших проблем політичної думки.

Відчуження людини у процесі формування бюрократії відображено у філософів Стародавнього

Китаю. Конфуцій звертає увагу на необхідність управління суспільством «благородними людьми», які володіють досконалими моральними якостями. У вченні школи китайських легістів також знаходимо думку про те, що існуючий соціальний устрій повинен відповідати уявленням про всесвітню гармонію, тобто відчужену ідеальну ілюзорну форму реального стану.

Проблему відчуження людини можна спостерігати у працях древньогрецьких філософів. Завдання, що поставали перед філософами тієї доби, – це щонайменше опис подій, свідками чи дійовими учасниками яких вони були. Для здійснення цього було недостатньо існуючих на той момент ні категоріального апарату, ні методів структурно-логічного поєднання вже існуючих категорій.

Проблема відчуження людини з'являється в діалогах Платона «Тімей» і «Федр». Для описання цього явища філософ використовує слово *alloiosis*. Автор звертає увагу на особливість акту творення світу. Бог творить світ як певний стан «не-Я», відчужуючи від себе світ людини і людину світу. Акт творення виступає актом відчуження, формуванням особливих структур, відмінних від свого творця. Актом творення вони наділяються характеристикою «відчужений від» і водночас постійним прагненням до подолання цього стану. Отже, акт творення є актом наділення певними характеристиками, чимось «моїм», що «відмінне від», з іншого боку, постійним прагненням подолати сформований ним стан відчуження. Постійне відчуття «розчарування» від перебування у стані відчуження внутрішньо неприродне, проте властиве людині. У діалогах Платона в людині починає формуватись внутрішня суперечність між двома категоріями-відчуттями – «моє» і «розчарування». Пізніше до цього аспекту пильну увагу у своїх працях буде звертати К. Маркс та екзистенціалісти.

Необхідно відзначити, що у текстах філософів Стародавнього Світу з'являються різні аспекти проблеми відчуження людини. Зокрема, психологічно-суб'єктивний аспект у древній індійській філософії, юридично-правове відчуження людини у Стародавньому Вавилоні, соціальне відчуження людини у Древній Греції. Описуючи явище відчуження людини як одне з основоположних для виділення людини серед іншої природи і речей, філософи Стародавнього Світу відчували брак термінологічного апарату. Проте вже древньогрецькі філософи використовували слово *alloiosis*, яке і сучасні політологи та філософи використовують для позначення цього явища.

Поняття відчуження людини в теологічно-містичному значенні зустрічається у середньовічній філософії. Св. Августин Блаженний та отці Церкви у своїх працях вживали термін «*kenosis*», трактуючи інкарнацію Ісуса Христа як позбавлення Ісусом Христом себе властивостей Бога. Як стверджує А. Шафф, саме з цього поняття, що в дослівному перекладі означає «випорожнення», Г. Гегель формує поняття «*Enträusserung*», сутність якого ми розглянемо нижче.

Інше значенняєве поле відчуження має підхід «позбавлення» людини від своїх власних людських характеристик. У рамках цього підходу вживається латинське поняття «*alienatio*». Цей термін у рамках зазначеного підходу мав позитивне значення і означав можливість людського духу (тобто душі кожної окремої людини) вивільнитися і об'єднуватися з Богом. Це відчуження людського духу від самої людини, що можливе лише за умови вивільнення себе від самого себе.

Також у Середньовіччі поняття відчуження людини вживалося як характеристика відділення людини від Бога. В такому розумінні поняття «*alienatio*» зустрічається у Посланні св. Апостола Павла до Ефесян: «...вони запаморочені розумом, відчужені від життя Божого за неумство, що в них, за ствердість їхніх сердець» [1]; а також у коментарі іншого уривка з Біблії. Кельвін, зокрема, пише: «Духовна смерть є нічим іншим, як відчуження людини від Бога...» [3, с.15].

Таким чином, використання поняття відчуження людини у Середньовіччі продовжує традиції древніх філософів. Відчуження людини розуміється у значенні, що властиве для древньоіндійської філософії, – відділення людини від Бога і Бога від людини. Продовжуючи древньогрецьку традицію, поняття відчуження людини вживається у значенні соціального відчуження, вивільнення людини від самої себе, від своїх мирських особливостей.

Зміна світоглядних позицій, що відбулась у Новий Час, відобразилася на розумінні проблеми відчуження людини. Відхід від релігійного світобачення спричинив необхідність зміни акцентів з відносин людина – Бог, притаманних Середньовіччю, на відносини людина – людина, чи навіть людина сама з собою.

Р. Декарт одним із перших розуміє відчуження людини як проблему світосприйняття. Він визначив чинники, що формують відчуження: реальність, відчуття реальності, психологічне сприйняття реальності, сприйняття себе як частини реальності, пізнання себе як елемента реальності. Узагальнивши всі ці чинники, Р. Декарт визначив людину як суб'єкт світосприйняття, вивівши проблему відчуження людини на особливий рівень.

До проблеми відчуження людини зверталися засновники школи суспільної угоди: Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж-Ж. Руссо, Г. Гроцій. Розглядаючи причини та наслідки процесу відчуження

людини, вони розуміють відчуження як певну втрату прав. Слід, проте, зауважити, що ні Т. Гоббс, ні Дж. Локк не вживали терміна «відчуження».

Г. Гегель вживає два поняття – «*Enträusserung*», «*Entfremdung*», що українською перекладаються як відчуження. Перше з них, як уже зазначалося, походить від грецького слова «*kenosis*» і означає «робити щось чужим» («*making alien*»), засобами відречення від якихось прав чи перенесенням їх комусь іншому. Тоді як «*Entfremdung*» означає стосунки «ставання чужим» («*becoming alien*») включно з розумінням того, що Дух «стає чужим», виходячи поза себе, конститууючи матеріальний світ, як і розумінням, що людина стає чужою щодо власної сутності й природи.

Промисловий переворот початку ХІХ ст. вніс кардинальні зміни в розуміння проблеми відчуження людини. Перехід від ручного, ремісничо-мануфактурного до машинного фабрично-заводського виробництва, впровадження у виробництво робочих машин і механізмів, які замінили ручну працю людей, вплинув на людське життя. Людина, контролюючи процес виробництва від початку до кінця, могла дати оцінку результатам своєї праці і шукати причини своїх успіхів і невдач або у собі, або апелювати до Бога. Промисловий переворот змінив систему координат і спонукав до переосмислення ролі людини у нових соціальних відносинах. Людина активно шукає заміну Богу, бо вже не від Нього, а саме від засобів виробництва залежить результат людської праці. К. Маркс був одним з перших філософів, що звернув увагу на нові соціальні обставини.

У праці «Економічно-філософські рукописи 1844 р.» К. Маркс починає розглядати соціально-економічні проблеми, використовуючи методологію А. Смітта. Перший рукопис поділений на три частини – «Заробітна плата», «Прибуток і капітал», «Земельна рента». Цей поділ відповідає теорії К. Маркса про поділ суспільства на робітничий клас, буржуазію та власників землі. Поняття «праця» і роль праці у розвитку кожного з суспільних класів є основною проблемою, яку розглядає К. Маркс. Аналіз, проведений вченим, приводить його до висновку існування проблеми відчуженої праці від людини у сучасному йому суспільстві.

К. Маркс визначав працю як основоположний елемент людини, у «якому виявляються усі природні, духовні і соціальні відмінності індивідуальної діяльності» [2, с. 49]. Протягом історії розвитку людства праця і результати праці були сутнісною єдністю і невіддільні від людини. Розвиток техніки і впровадження машин змінили ситуацію. Практика нової діяльності спричинила поступове роз'єднання колись єднісних елементів – людину і її працю. Саме в цьому К. Маркс вбачав основну причину відчуження людини. В «Економічно-філософських рукописах 1844 р.» філософ робить спробу окреслити феномен відчуження людини в соціальних відносинах – визначити причини виникнення проблеми відчуження, його наслідків для людини і суспільства, окреслити шляхи розв'язання проблем.

Проблема відчуження людини була однією з концептуально важливих, що лежала в основі опису соціальних проблем К. Марксом в «Економічно-філософських рукописах 1844 р.», і саме теорія відчуження людини лежить в основі економічної теорії, описаної в «Капіталі». Однак К. Маркс не формулює чіткого визначення терміна відчуження людини, лише накреслює основні напрями розуміння цієї проблеми. Сам факт, що «Економічно-філософські рукописи 1844 р.» були видані після смерті К. Маркса лише у 1934 р., свідчить про те, що він вбачав у відчуженні людини необхідну та дуже важливу, проте лише операційну методологічну підставу (до якої ми звернемося нижче) для аналізу економічних процесів та соціального розвитку. Як стверджують багато дослідників проблеми відчуження людини, зокрема А. Шафф, сутнісна проблема відчуження людини залишається в основі діалектики філософа [4]. Незважаючи на те, що у своїх пізніх працях К. Маркс практично не вживає самого поняття відчуження.

До проблеми відчуження людини в кінці ХІХ ст. звернулись представники соціологічних шкіл, зокрема, Е. Дюркгейм. Аналізуючи причини явища самогубства, Е. Дюркгейм доходить висновку, що однією з основних причин суїцидів у суспільстві є розрив соціальних зв'язків, відсутність колективної підтримки, стан відокремленості, що породжують почуття самотності, пустоти, відчуття трагізму існування, відчуження людини від суспільства. Е. Дюркгейм звертав увагу на відносини людина – суспільство, для характеристики яких вживав термін аномія. Цей термін знаходиться в синонімічному ряду з поняттям відчуження. Теорії Е. Дюркгейма – яскраво суб'єктивні характеристики проблеми відчуження людини. Послідовниками теорії Е. Дюркгейма стали представники школи культурної антропології К. Леві-Стросс, М. Мосс, К. Гірц, які проаналізували питання походження культур та відзначали аспекти культурного відчуження людини.

Таким чином, аналізуючи наслідки відчуження людини, Е. Дюркгейм та інші соціологи, а також представники школи культурної антропології, зробили спробу знайти причини відчуження людини від суспільства, що стало важливим внеском у дослідження проблеми

відчуження людини.

Публікація «Економічно-філософських рукописів 1844 р.» К. Маркса у 1934 р. стала поштовхом до активного зацікавлення проблемою відчуження людини в середині ХХ ст. Поєднання марксистської теорії відчуження людини з суб'єктивним підходом представників школи культурної антропології спричинили чергове звернення до проблеми відчуження у середині 60 – 70-х років ХХ ст. Соціальні психологи Е. Фромм, А. Камю та ін. здійснили глибокий аналіз творчого доробку К. Маркса, а також використали нові напрями психології, соціології, що дозволило поглибити дослідження з проблеми відчуження людини.

Е. Фромм, розглядаючи постіндустріальне суспільство, де людина пригнічена «технічним прогресом», здійснив дослідження соціально-психологічних факторів відчуження людини. Відповідно до роздумів Е. Фромма, відчуження людини має основоположне значення для розуміння людини, її почуттів, відносин між людьми, суспільства, соціальних процесів, політичної реальності. Відчуження людини характеризується віддаленістю людини від ближнього, протиставленням до роботи, недосяжністю потрібних речей, насильством з боку власника, держави і навіть нездатністю відділити самого себе від своєї життєдіяльності. Під відчуженням психолог розумів такий стан, при якому людина відчуває себе у всіх відношеннях чужою і самотньою, загубленою і непотрібною самій собі.

Незважаючи на зацікавленість і глибокий аналіз проблеми відчуження людини Е. Фромм також чітко не визначає сутність даного поняття, вживаючи його як одну з характеристик стану людського буття. У різних контекстах ця характеристика відчуження набуває різних відтінків, акцентів, які не зібрані Е. Фроммом в одну цілісну концепцію відчуження людини.

Американський дослідник М. Сімен [5] – один із головних представників американської школи політології, який розвивав, адаптував, а основне – узагальнив і систематизував підхід Е. Фромма до відчуження людини. М. Сімен вважає відчуження людини складним соціально-психологічним процесом, виділяючи в цьому контексті шість видів відчуження: безсилість (powerlessness), незрозумілість (meaninglessness), нормативність (normlessness), культурна відчуженість, самовідчуженість і соціальна ізольованість. Перші три типи, за М. Сіменом, характеризують об'єктивну природу явища відчуження людини і базуються на підходах К. Маркса. Останні три типи відображають індивідуальне пережиття людиною соціальної ситуації і реакцію на неї. Типи відчуження людини, запропоновані М. Сіменом, можна віднести до психологічного відчуження. Схема М. Сімена дозволяє зрозуміти причини формування і реакції не діяльнісне і надособистісне відчуження людини.

Представник Франкфуртської школи філософії соціолог Г. Аренд розглядає проблему відчуження людини з позиції об'єктивного підходу. В праці «Становищі людини» Г. Аренд розпочинає своє дослідження з аналізу причин невідповідності Землі як частини людської природи потребам, які необхідні людині для існування. Соціолог знаходить причини проблеми у відчуженні людини від матеріального світу. Згідно з дослідженням Г. Аренд, людина зацікавлена у поверненні до Землі, що дає їй розуміння свого існування у світі (в термінології Г. Аренд, «людської активності»). Г. Аренд переконана, що основною характеристикою світу є прагнення до перманентності, що виходить поза рамки одного покоління і триває упродовж історії людства. Основним сенсом людської діяльності є створення цієї перманентності, яку Г. Аренд називає «створенням об'єктивності». Об'єктивність, як людське творіння, створене людською сутністю – діяльністю, утримує в собі перманентність. «Створена об'єктивність» і є формою відчуження людини.

Представники французького постструктуралізму – філософи М. Фуко і Ж. Бодрійяр зробили вагомий внесок в дослідження проблеми відчуження людини. У сфері їх наукової зацікавленості в питаннях відчуження людини перебуває проблема знакової релятивності. Знак у постструктуралізмі виступає як повна протилежність самому собі і стає не вказівником на який-небудь предмет чи зміст, а, навпаки, утворює відсутність змісту. Знак і зміст перетворюються у фікцію, симулякр (Ж. Бодрійяр), що маскує відсутність актуального змісту. Знак і мова стають індивідуально об'єктивно існуючим простором, не пов'язаним більше ні з людиною, ні з дійсністю.

З-посеред дослідників проблеми відчуження людини окремо слід виділити польського вченого А. Шаффа. У своїх працях А. Шафф узагальнив усі напрями дослідження відчуження людини і зробив спробу формування власної теорії відчуження людини. Основні засади теорії були описані у праці «Відчуження як суспільне явище». Дослідник першим розділяє відчуження на об'єктивне і суб'єктивне, вказуючи на те, що обидва з них започатковані у марксизмі. Згідно з теорією А. Шаффа, об'єктивне відчуження – це об'єктивні відносини у суспільстві, в які не втягнуті людські переживання. Під суб'єктивним відчуженням А. Шафф розуміє індивідуальне переживання людиною своїх відносин до світу.

Для більшості дослідників відчуження людини ставало методологічною засадою (теоретичним підходом) аналізу основних сфер їх зацікавлення, методологічним апаратом (категорією) для пізнання й розуміння дійсності. Однак у більшості випадків, формуючи специфіку розуміння різних аспектів відчуження людини, дослідники не ставили перед собою завдання зведення до однієї завершеної теорії, з чіткою логікою викладу та структурою. Незважаючи на активне звернення до проблеми відчуження людини, в історії філософської та політичної думки не з'явилося автономної теорії відчуження.

Політики та політологи сучасності, створюючи відчуження людини від суспільства, держави, самої себе, часто не звертають уваги на проблему, а деколи не знають про її існування. Подальші дослідження проблеми відчуження людини в сучасних політичних концепціях дозволять вирішити питання як теоретичного, так і практичного характеру. Наукові дослідження цієї проблеми дадуть можливі варіанти практичних рішень і нові теоретично-методологічні напрями в політичній науці.

Бібліографічні посилання:

1. Біблія / [Електронний ресурс] – Режим доступу до книги : <http://www.ukrlc.org/bible/index.htm>
2. **Маркс К.** Экономическо-философские рукописи 1844 года / Карл Маркс // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения : [в 42 т.]. Т. 42. — М. : Изд-во политической литературы, 1974. — 535 с.
3. **Радхакришнан С.** Индийская философия : [в 2 т.] [Електронний ресурс] / [пер. з англ. Я. В. Воробьев]. — Режим доступу до книги : <http://www.kulichki.com/~yoga/Radhakrishnan/index.htm>.
4. **Schaff A.** Alienacja jako zjawisko społeczne / Adam Schaff. — Warszawa : Książka i Wiedza, 1999. — 204 s.
5. **Seeman M.** Alienation studies [Електронний ресурс] / Melvin Seeman // American Journal of Sociology. — 1975. — Vol. 81. — P. 91—123. — Режим доступу до журн. : <http://links.jstor.org/sici?sici=03600572%281975%291%3C91%3AAS%3E2.0.CO%3B2-S>.

УДК 111.852

П. В. Гончаренко

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТОВНИХ УЯВЛЕНЬ СОЦІАЛЬНОГО БУТТЯ МУЗИКИ У ТВОРЧОСТІ СЛУХАЧА

Аналізується процес слухового сприйняття музичних добутоків, переживання слухачів і потреби людей у такому сприйнятті. Розглядається діяльність слухача, що містить у собі пошук і відкриття нового змісту у соціальному бутті музики.

Ключові слова: соціальне буття, змістовні уявлення, творчість слухача, процес сприйняття, соціальне значення, інтерпретація змісту.

Анализируется процесс слухового восприятия музыкальных произведений, переживание слушателей и потребности людей в таком восприятии. Рассматривается деятельность слушателя, которая содержит в себе поиск и открытие нового содержания в социальном бытии музыки.

Ключевые слова: социальное бытие, содержательные представления, творчество слушателя, процесс восприятия, социальное значение, интерпретация содержания.

Analysed are process of acoustical perception of pieces of music, experience of listeners and demands of people for such perception. Considered activity of the listener which contains search and opening of a new content in social life of music.

Keywords: social life, substantial concepts, work of the listener, process of perception, слушательские demands, social value, interpretation of a content.

© П. В. Гончаренко, 2012

Діяльність слухача довгий час було прийнято вважати (а у більшості випадків так є і сьогодні) нетворчою, а лише споживчою, такою, що залучається до результатів творчості композитора. У роботах з музичної естетики слухач іноді називається реципієнтом (тим, що отримує, приймає). Але з ракурсу соціальної філософії постає питання: якщо слухач не чує, не одержує необхідної інформації, творчо не переробляє її, то чи може він вважатися таким, що залучений до соціального буття музики?